

УДК 78.071.2

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2024-39-14>**Олександр Петрович Віла-Боцман**

ORCID: 0000-0002-5186-893X

доцент кафедри хорового диригування

Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

avilabotsman@gmail.com

СИНТЕЗ ТРАДИЦІЙ І ІННОВАЦІЙ У ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДИРИГЕНТА-ХОРМЕЙСТЕРА: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Метою дослідження є аналіз сучасної ролі диригента-хормейстера у контексті синтезу традицій і інновацій у хоровому мистецтві. Особлива увага приділяється адаптації диригентів до технологічних змін, впливу глобалізаційних процесів на хорову культуру та формуванню інноваційної особистості диригента, яка характеризується не лише високим рівнем технічної підготовки, а й інтеркультурною компетенцією, відкритістю до творчих експериментів та здатністю працювати в умовах соціальних і культурних трансформацій. **Методологія** дослідження ґрунтується на комплексному підході, який включає системно-аналітичний метод для вивчення професійної діяльності диригентів-хормейстерів, порівняння традиційних та інноваційних підходів у їхній творчій практиці. Використано метод компаративного аналізу для дослідження впливу глобалізаційних процесів і технологічних змін на сучасне хорове мистецтво. Аналізуються наукові праці та практика роботи диригентів, які впроваджують нові підходи в хоровій діяльності. **Наукова новизна** роботи полягає у визначенні нових підходів до діяльності диригента-хормейстера, що враховують сучасні виклики глобалізації та технологічного прогресу. Вперше розглянуто формування інноваційної особистості диригента у контексті синтезу традицій і інновацій у хоровому мистецтві. Проаналізовано роль цифрових технологій та дистанційних форматів роботи, які кардинально змінюють професійну підготовку та виконавську практику диригента-хормейстера. Виявлено, що сучасний хормейстер виконує не лише виконавські та педагогічні функції, але й виступає як менеджер, здатний інтегрувати різні жанри і стилі. **Висновки.** Дослідження показало, що у XXI столітті хорове мистецтво знаходиться під значним впливом глобалізаційних і технологічних процесів. Диригенти-хормейстери стикаються з необхідністю інтеграції нових технологій у освітній процес і виконавську діяльність, що вимагає розвитку нових навичок і творчого підходу. Сучасний хоровий диригент поєднує традиційні мистецькі підходи з інноваційними,

забезпечуючи збереження культурної ідентичності колективу в умовах глобалізації. Визначено, що розвиток інтеркультурної компетентності та здатність до адаптації є ключовими аспектами успішної діяльності сучасного хормейстера. Підкреслено необхідність безперервної освіти, багатофункціональності та психологічної пружності диригента в умовах швидких соціокультурних змін.

Ключові слова: диригент-хормейстер, інноваційна особистість, хорове мистецтво, глобалізація, технології, адаптація, творча діяльність, професійна підготовка.

Vila-Botsman Oleksand Petrovich, Associate Professor at the Department of Choral Conducting of the Odesa National A. V. Nezhdanova Academy of Music
Synthesis of traditions and innovations in the creative activity of the choral conductor: new challenges and prospects

The purpose of the work is a comprehensive analysis of the modern role of the choral conductor in the context of the synthesis of traditions and innovations in choral art. Special attention is given to the adaptation of conductors to technological changes, the impact of globalization processes on choral culture, and the formation of the conductor's innovative personality, which is characterized not only by a high level of technical preparation but also by intercultural competence, openness to creative experimentation, and the ability to work in conditions of social and cultural transformations. **The research methodology** is based on a comprehensive approach that includes a systematic analytical method for studying the professional activities of choral conductors and comparing traditional and innovative approaches in their creative practice. A comparative analysis method was used to investigate the impact of globalization processes and technological changes on modern choral art. Scientific works and the practice of conductors who implement new approaches in choral activity are analyzed. **The scientific novelty** of the study lies in the identification of new approaches to the activities of the choral conductor, taking into account the contemporary challenges of globalization and technological progress. For the first time, the formation of the innovative personality of the conductor is considered in the context of the synthesis of traditions and innovations in choral art. The role of digital technologies and distance work formats, which fundamentally change the professional training and performance practices of the choral conductor, is analyzed. It is revealed that the modern choral conductor performs not only performing and pedagogical functions but also acts as a cultural manager capable of integrating various genres and styles. **Conclusions.** The research demonstrates that in the 21st century, choral art is significantly influenced by globalization and technological processes. Choral conductors face the necessity of integrating new technologies into the educational process and performance, which requires the development of new skills and a creative approach. The modern choral conductor combines traditional artistic approaches with innovative ones, ensuring the preservation of the choir's cultural identity in the context of globalization. It is established that the development of intercultural competence and the ability to adapt are key aspects of successful activity

for today's choral conductor. The study emphasizes the need for continuous education, multifunctionality, and psychological resilience of the conductor in the face of rapid socio-cultural changes.

Key words: *choral conductor, innovative personality, choral art, globalization, technologies, adaptation, creative activity, professional training.*

Актуальність теми дослідження. Протягом століть вітчизняна хорова культура накопичувала у собі духовні цінності українського народу, формувала колективне музичне сприйняття, впливала на культурну ідентичність народу та закладала основи музичної педагогіки. Хорове мистецтво є однією з найдавніших форм музичної творчості, яке історично пов'язане із соціальними, культурними та релігійними практиками. Історією доведено, що за певної орієнтованості та збільшення частки хорового співу у музично-культурному просторі суспільства можна досягти суттєвих результатів щодо виховання не тільки музично-естетичних смаків слухацької аудиторії, але й в першу чергу формування морально-етичних орієнтирів соціуму, особливо в кризові часи.

У ХХІ столітті хорові колективи стикаються з численними соціокультурними, технологічними та естетичними викликами, які докорінно змінюють традиційні підходи до виконавської практики. Ці виклики стають особливо актуальними в контексті глобалізаційних процесів, які вимагають не тільки високого рівня технічної підготовки, але й міжкультурної компетентності від диригента. Сучасний хоровий диригент не лише займається підготовкою хорового колективу до виступу, але й виконує роль культурного менеджера, здатного організувати проекти міжнародного рівня, інтегрувати різні жанрові та стилістичні напрями у своїй роботі. Актуальність дослідження обумовлена також зростанням ролі цифрових технологій у музичній практиці, що вимагає від хормейстерів нових технічних і методологічних навичок.

Іншим важливим аспектом є вплив пандемії COVID-19, яка спричинила значні зміни в культурному житті та методах роботи хорових колективів. Дистанційне навчання та репетиції стали необхідними складовими виконавської практики, що вимагає від

диригентів оволодіння цифровими інструментами для підтримки високого рівня інтерактивності та ефективності роботи. Пандемія виявила нові слабкі місця у традиційних підходах до організації хорових колективів, що підкреслює необхідність розвитку інноваційних форм співпраці та адаптації до змінених умов.

Актуальність також підсилюється ситуацією в Україні, де війна вплинула на культурний сектор. В умовах кризи хорові колективи стали важливою частиною культурного опору, що потребує від диригентів-хормейстерів не тільки високої професійної майстерності, але й здатності працювати у стресових ситуаціях, зберігаючи рівень виконавської досконалості.

В хорознавстві та музикознавстві відома певна кількість робіт, яка підходила до реалізації теми про змістовну діяльність та індивідуальний стиль хорового диригента з різних ракурсів: про поняття виконавський стиль, зокрема стиль диригента-хормейстера, – у розробках О. Катрич, С. Савенко, Ю. Ткач та ін., про професійні якості та діяльність хорового диригента – у працях Л. Бутенко, Ю. Пучко-Колесник, О. Сухецької та ін., стиль діяльності диригента-хормейстера у дослідженнях Г. Савельєвої, В. Сумарокової та ін., художньо-стильовий синтез у сучасній хоровій творчості – у роботах Є. Бондар. Отже, дослідження функцій і ролі диригента-хормейстера у сучасних умовах є надзвичайно актуальним. Тим не менш, на нашу думку, дослідження змістовної діяльності та формування індивідуального стилю потребує більш комплексного підходу.

Метою дослідження є аналіз і концептуалізація сучасної ролі диригента-хормейстера в умовах синтезу традицій і інновацій, що проявляється через зміну професійних вимог, адаптацію до глобалізаційних та технологічних викликів, а також формування «інноваційної особистості» керівника хорового колективу.

Наукова новизна полягає у визначенні нових підходів до професійної діяльності диригента-хормейстера в умовах глобалізації та технологічного прогресу, а також у комплексному підході до аналізу змістовної діяльності хормейстера, що охоплює не лише виконавську, але й репетиційну та педагогічну, лідерську, загально-творчу та особистісну сфери, що разом формують

його творчий «імідж», індивідуальний стиль і загальне сприйняття митця в сучасному музично-мистецькому та культурному просторі.

Виклад основного матеріалу. Хорове мистецтво, яке сьогодні перебуває на перетині багатвікових традицій та численних інновацій, стикається з викликами, що вимагають комплексної адаптації від диригентів-хормейстерів. По-перше, сучасний хормейстер не тільки повинен зберігати високий рівень професіоналізму, але й демонструвати значну гнучкість у творчих підходах, що є ключовим для збереження актуальності хорових колективів у динамічному мистецькому середовищі. Це передбачає не лише нові технічні прийоми, але й впровадження інноваційних концепцій, які враховують зміни в публічних очікуваннях та естетичних вимогах.

Крім того, сучасні хори часто виходять за межі звичайного музичного ансамблю, функціонуючи як соціокультурні інституції, що посилює відповідальність хормейстера як координатора та лідера. З огляду на це, диригент повинен розуміти ширший контекст сучасних соціокультурних трансформацій та їх вплив на хорову практику, інтегруючи ці знання в свою роботу. Вміння працювати у площині соціальних тенденцій, забезпечуючи при цьому високий мистецький рівень, є невід'ємною частиною роботи сучасного хормейстера, що відкриває нові горизонти для громадських проєктів та міжнародних колаборацій.

Наостанок, важливо підкреслити, що ці виклики не виникають ізольовано, але є наслідком масштабних змін у суспільстві та технологіях, які сприяють еволюції хорового мистецтва. Технологічний прогрес, зокрема цифрові платформи та віртуальні інструменти, відкриває нові можливості для розвитку хорового співу, що змінює як характер репетиційного процесу, так і саму структуру виступів. Таким чином, еволюція хорового мистецтва спонукає диригентів до впровадження нових практик, збагачуючи традиційні форми та адаптуючи їх до сучасних реалій. (докладніше див. [2]).

Як слушно підкреслює Є. Бондар, на сучасному етапі розвитку хорового мистецтва спостерігається низка суттєвих

концептуальних змін у функціях учасників творчого процесу. По-перше, поняття «виконавець» більше не обмежується індивідуальними здібностями окремого артиста, а охоплює інтеграцію колективу хористів і творчої постановочної групи, до якої, окрім диригента-хормейстера, можуть входити режисер, хореограф, сценарист та інші ключові учасники. Такий розширений підхід сприяє створенню єдиного мистецького організму, де виконавські й постановочні функції стають взаємопов'язаними й взаємозалежними, що відкриває нові можливості для сценічної реалізації хорових проєктів.

Крім того, сучасний диригент вже не лише керівник хорового колективу, але й багатofункціональний спеціаліст, що виявляє себе у ролі організатора, менеджера, медійного лідера та музичного режисера. Він має бути здатним мислити категоріями публічного простору, що дозволяє інтегрувати хор у ширші соціокультурні контексти. Така багатовекторна діяльність потребує від диригента володіння не тільки традиційними професійними навичками, але й широким спектром міждисциплінарних знань, що збагачують процес створення хорового проєкту. Відтак, диригент не лише контролює технічні аспекти хорового виконання, але й активно формує концептуальне ядро проєкту, беручи участь у його розробці на всіх етапах — від планування до фінальної постановки.

Наостанок, слід зазначити, що функції диригента-хормейстера значно розширюються, перетворюючи його з простого «хорового майстра» на співтворця проєкту. Він не тільки формулює завдання для хорового класу, але й координує репетиційний та сценічний процес, зокрема уточнюючи хореографічні та акторські можливості хористів, вирішуючи метро-ритмічні складнощі, встановлюючи драматургічну роль хору у взаємозв'язку з авторською партитурою, а також бере участь у корекції постановочних рішень, включно з редукцією оркестрових елементів. Таким чином, сучасний диригент-хормейстер виступає як ключова фігура, що забезпечує не тільки якість хорового виконання, але й глибоку гармонію між музичною і драматичною складовими проєкту. [1, с. 340-341]. Отже, роль диригента-хормейстера як творчого

лідера вимагає постійного переосмислення, оскільки сучасне музичне середовище швидко змінюється, ставлячи нові вимоги до виконавців і керівників хорових колективів. У цьому контексті хормейстеру необхідно систематично вдосконалювати свої професійні навички, що передбачає активну участь у різноманітних формах професійного розвитку, таких як майстер-класи, семінари та освітні програми. Така постійна робота над собою забезпечує не лише збереження високого рівня майстерності, але й адаптивність до інноваційних підходів у хоровому мистецтві, дозволяючи диригенту ефективно відповідати на виклики сучасної музичної культури.

Одним із найзначніших викликів, що постають перед сучасним хоровим мистецтвом, є інтеграція передових технологій у навчальний процес та виконавську діяльність. Цей процес включає також можливість взаємодії з багатонаціональними складами виконавців, участь у міжнародних проєктах та інші аспекти, що суттєво розширюють горизонти хорового мистецтва. Водночас це передбачає необхідність високого рівня культурної чутливості та адаптивності. Використання цифрових інструментів, таких як програмне забезпечення для аранжування, віртуальні платформи для співу та навчання, кардинально трансформують традиційні методи роботи хормейстерів. Дистанційне навчання та репетиції виявили потребу в розробці нових підходів до керування хоровими колективами, а також у впровадженні технологій для підтримки інтерактивності та ефективності дистанційної роботи. Впровадження аудіо- та відео технологій відкрило нові можливості для залучення аудиторії, але водночас вимагало від диригентів освоєння нових технічних навичок, що, без сумніву, є ще одним аспектом, який слід враховувати в сучасному контексті хорового мистецтва.

Глобалізаційні тенденції спричинили зростання міжкультурних контактів та розширення репертуару хорових колективів, що, у свою чергу, висуває до диригентів ряд нових вимог. По-перше, необхідне глибоке розуміння та високий рівень «адаптації» до різноманітних стилів. Це передбачає здатність ефективно працювати з різними жанрами та стилями, що є ключовим аспектом

професійної компетентності. По-друге, інтеркультурна компетентність стає надзвичайно важливою. Це включає знання про різні музичні культури, уміння інтегрувати їх у свою діяльність, що вимагає також розуміння мовних особливостей, інтонаційно-стилістичних нюансів та історичних контекстів музичних творів. Таке розуміння дозволяє диригентам створювати більш автентичні та контекстуально обґрунтовані виконання. По-третє, відкритість до творчого експерименту є ще однією суттєвою вимогою. Залучення різних видів звукоутворення та звуковедення, використання новітніх інструментів, електронної музики та перформативних елементів дозволяє розширювати творчі можливості хорового колективу. По-четверте, співпраця з сучасними композиторами, що сприяє розширенню репертуару та внесенню «свіжого подиху» в загальний творчий образ колективу, стає важливим елементом сучасної хорової практики. Така співпраця не тільки збагачує репертуар, але й надає нові можливості для творчого самовираження.

Таким чином, можна наголосити, що професія хормейстера сьогодні вимагає безперервного вдосконалення та навчання, що зумовлене стрімкими змінами в музичному середовищі та зростанням вимог до виконавців. У цьому контексті слід зазначити кілька ключових аспектів. По-перше, необхідність безперервної освіти є незаперечним чинником професійного зростання. Сучасні успішні хорові диригенти постійно оновлюють свої знання і навички, беручи участь у майстер-класах, семінарах та інших формах професійного розвитку. Така діяльність дозволяє їм підтримувати високий і актуальний рівень виконавства, що є критично важливим у швидко змінюваному музичному середовищі. По-друге, підвищені вимоги до багатофункціональності хормейстера стають дедалі актуальнішими. Сучасний хормейстер часто поєднує роль диригента, педагога, адміністратора і менеджера, що вимагає володіння знаннями в галузях менеджменту, маркетингу та міжособистісної комунікації. Така багатофункціональність не лише розширює сферу професійних компетенцій, але й суттєво підвищує вимоги до особистісних і професійних навичок.

Історія диригентського мистецтва – це шлях від простої організації музикантів і відбиття метричної пульсації до складної мануальної техніки та цілого комплексу функцій. Сьогодні хоролий диригент – це не просто керівник, це архітектор музичного виконання, співтворець.

Один із найзначніших факторів, що впливають на формування функцій диригента-хормейстера, його творчих завдань та стратегій розвитку хорового колективу, є слухацький і глядацький запит, що формується, зокрема, на основі концепції «цінностей покоління». Цей фактор, подібно до зовнішніх впливів, спричиняє трансформацію традиції в двох основних напрямках – «горизонтальному» та «вертикальному». Горизонтальний аспект відображає зміни в традиції, що виникають внаслідок її збагачення і адаптації до нових соціальних умов. Вертикальний аспект, у свою чергу, визначається послідовною зміною етапів у часі, що може призвести до глибоких трансформацій традиції. Процес розвитку традиції, зокрема диригентсько-хорової, можна розглядати як послідовність етапів. На початковому етапі виникає ідея, яка має значення для окремої особи або групи людей. Потім ця ідея проходить апробацію і реалізацію, що призводить до відбору найбільш ефективного способу її реалізації, який отримує визнання. Далі до цієї базової ідеї додаються нові елементи, що не порушують її основи, забезпечуючи таким чином гармонійне поєднання нового і старого. Взаємозв'язок між новими і старими елементами традиції підтримується толерантним ставленням нових поколінь до цінностей минулого. Проте, якщо традиція вступає в різке протиріччя з новою соціокультурною реальністю, вона може або зникнути, або бути замінена інновацією, яка з часом може стати новою традицією. Отже, можна стверджувати, що «горизонтальні» та «вертикальні» зміни традиції характеризують дві її ключові властивості: переривчастість і постійність. (докладніше див. [3]).

Таким чином, можна стверджувати, що традиції у вихованні диригентів хору постійно розвиваються і еволюціонують. Однак важливо враховувати також і аспект їх незворотності. Не слід відкидати традиції, руйнувати усталені цінності чи знищувати історичну пам'ять. Хоча так звані «революційні» зміни можуть принести нові досягнення, вони також мають потенціал для

безповоротного викреслення накопиченого надбання, досвіду та спадщини, що, в свою чергу, веде до знищення генетичного коріння культурної традиції. Проте, також не можна обмежуватися лише дотриманням традицій. Культурні досягнення минулого, під впливом інноваційних процесів, повинні зазнавати творчої «переробки» новими поколіннями та певної адаптації до сучасного «образу світу». Це дозволяє зберегти цінності минулого, водночас інтегруючи їх у нові контексти і забезпечуючи їх відповідність актуальним культурним реаліям.

Інновація, як поняття, є синонімом термінів «нововведення» та «новація». Основною вимогою до інноваційної ідеї є її абсолютна оригінальність. Інноваційні процеси у професійному музичному виконавстві та фаховій освіті можуть бути представлені через три ключові блоки: блок конструювання нового, блок сприйняття нового і блок практичної реалізації нового. Головна мета інноваційних процесів у диригентсько-хоровій діяльності полягає в посиленні модернізації підготовчих процесів до професійної діяльності відповідно до сучасних вимог. Наукова спільнота наголошує на тому, що інноваційні концепції можуть вважатися справжніми інноваціями лише за умови їх практичної реалізації. Це включає виявлення нових підходів до вирішення освітніх завдань, якісні зміни у формах публічної презентації, а також у цілях і методах навчання. До того ж, важливим є розвиток нових форм співпраці між усіма учасниками творчого процесу, що сприяє інтеграції інновацій у професійну практику.

Сучасні дослідження в області маркетингу, менеджменту та педагогіки все частіше акцентують увагу на понятті «інноваційна особистість». Інноваційною особистістю визначають індивіда, який володіє такими характеристиками, як чутливість до змін у суспільній структурі, відкритість до нового досвіду, психологічна пружність (зокрема, емоційна стабільність і стресостійкість), об'єктивна самооцінка, імпровізаційність і внутрішня свобода у прийнятті рішень. З нашої точки зору, художній керівник сучасного хорового колективу повинен розвивати ці якості і демонструвати такі риси, як свобода, відкритість і креативність. Це є невід'ємною складовою успішного ведення хорової діяльності, адже ці якості сприяють ефективній адаптації до змінюваних умов та стимулюють творчий розвиток колективу.

XXI століття відкрило нові горизонти у мистецтві, музиці та творчості, пропонуючи нові концептуальні підходи, які вимагають переосмислення методів роботи та змісту фахової освіти. Це століття стало епохою, коли традиційні уявлення про мистецтво і музику зазнають значних змін, що накладає відбиток на всі аспекти професійної освіти диригента. Освіта диригента, хорова школа та виконавські традиції тісно пов'язані з дослідженням багатоаспектності індивідуального стилю диригента-хормейстера. Ці фактори формують творчий образ кожного окремого представника професії і впливають на формування перспективного бачення розвитку хорового мистецтва в цілому. Зокрема, індивідуальні стилі диригентів і їх творчі постаті стають основою для розробки нових методик та концепцій, що впливають на подальший розвиток хорової практики і освіти.

Висновки. На розвиток хорового мистецтва одночасно впливають як глобалізаційні, так і локалізаційні тенденції, які проявляються на рівні репертуару, виконавських прийомів, репрезентації творчих досягнень і аналізу зворотного зв'язку. Ці процеси вимагають від диригентів не лише глибокого розуміння різних музичних традицій, але й високої здатності до культурної адаптації. Відтак, одним з ключових завдань сучасного хорового мистецтва є збереження культурної ідентичності та національних традицій у контексті глобалізаційних процесів. Цей баланс між глобальними впливами та локальними особливостями стає критично важливим для забезпечення автентичності і значущості хорових виступів у багатокультурному світі.

Характерною особливістю сучасного хорового виконавства є синтез традицій та інновацій, що проявляється в прагненні підсилити виразно-впливову складову художнього тексту. Сучасне хорове виконавство ставить перед собою ряд вимог, зокрема технічну вправність, музичну грамотність, унікальність інтерпретації, широку виконавську практику, можливість виконання різноманітного репертуару, відкритість до співпраці та соціальну свідомість. Аналіз змін, пов'язаних з періодом пандемії та військового стану в Україні, акцентує увагу на посиленні значення інтеграції новітніх технологій в освітній процес і виконавську діяльність. Ці обставини зумовлюють значні зміни в традиційних методах роботи хормейстерів, що, в свою чергу, вимагає адаптації до нових умов і можливостей.

В умовах сучасного хорового виконавства формуються нові передумови для розуміння творчої діяльності диригента-хормейстера. Окрім соціокультурних факторів, до важливих складових належать дистанційна форма роботи, використання аудіо- та відео-технологій, потреба в інтеркультурній компетентності, високий рівень адаптації до різних стилів, відкритість до творчого експерименту, а також співпраця з композиторами-сучасниками та учасниками постановочного процесу, такими як хореографи і режисери.

Зокрема підкреслимо важливість всебічної фахової підготовки та постійного творчого розвитку диригента. Наголосимо, що традиційні методи виховання хормейстера сприяють формуванню навичок співпраці та комунікації, що є невід'ємною частиною професії, але сучасні реалії все більше привертають увагу дослідників до необхідності багатовимірної інтеграції методів та підходів, включаючи дистанційні, віртуальні, експериментальні та ті, що перебувають лише на стадії формування. Це включає опанування сучасних Інтернет-технологій, співпрацю з режисерами, хореографами, композиторами, художниками по світлу та іншими спеціалістами зі всього світу, що забезпечує відповідність освіти до сучасного творчого життя, а також корелює з постулатом про те, що актуальною вважається лише та підготовка, яка демонструє спрямованість з «сьогодні» в «завтра», відкриває можливості рішення майбутніх творчих завдань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар Є. Художньо-стильовий синтез як феномен сучасної хорової творчості : монографія. Одеса: Астропринт, 2019. 388 с.
2. Віла-Боцман О. Трансформація фахової хорової освіти в умовах сучасних соціокультурних викликів. // Тези Всеукраїнської науково-творчої конференції «Одеська хорова школа: традиції та новачії» (14-15 листопада 2023). Одеса, 2023 с. 50-53
3. Віла-Боцман О. Хорова школа та індивідуальний виконавський стиль диригента: питання взаємодії. Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник ОНМА імені А.В. Нежданової. Одеса: Гельветика, 2023. Том 2. Вип. 36, с. 210 – 221.
4. Пучко Ю. Особливості професійних якостей диригента-хормейстера: мислення, емоції, воля. Мистецтвознавчі записки. К.: Міленіум, 2005. Вип. 7. С. 60-66.

5. Савельєва Г. Стиль діяльності диригента-хормейстера як увізнення його музичного мислення. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Когнітивне музикознавство / зб. наук. ст. Вип. 40. / Харк. нац. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського; ред.-упоряд. Л. В. Шаповалова. Харків : Видавництво ТОВ «С.А.М.», 2014. С. 156-169.

6. Ткач Ю. Індивідуальний виконавський стиль диригента-хормейстера як предмет теоретичного дослідження. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* № 3'2018. – Київ, 2018. С. 359 – 366.

7. Шитель А. Просторами педагогічної фантазії URL: <https://alina09v.wixsite.com/mysite/risi-innovacijnoyi-osobistosti> (Дата доступу 21.03.2024)

REFERENCES

1. Bondar, Ye. (2019) *Artistic and Stylistic Synthesis as a Phenomenon of Modern Choral Creativity: Monograph*. Odesa: Astroprint, 2019. 388 p. [in Ukrainian]

2. Vila-Botsman, O. (2023) Transformation of Professional Choral Education in the Context of Modern Socio-Cultural Challenges. // Abstracts of the All-Ukrainian Scientific and Creative Conference “Odesa Choral School: Traditions and Innovations” (November 14-15, 2023). Odesa, 2023, pp. 50-53. [in Ukrainian]

3. Vila-Botsman, O. (2023) Choral School and Individual Performing Style of the Conductor: Issues of Interaction. *Musical Art and Culture: Scientific Bulletin of ONMA named after A.V. Nezhdanova*. Odesa: Helvetica, 2023. Vol. 2. Issue 36, pp. 210-221. [in Ukrainian]

4. Puchko, Yu. (2005) Features of Professional Qualities of the Conductor-Choirmaster: Thinking, Emotions, Will. *Art Studies Notes*. Kyiv: Millennium, 2005. Issue 7, pp. 60-66.

5. Savelieva, H. (2014) The style of the conductor-choirmaster's activity as a manifestation of his musical thinking. Problems of interaction of art, pedagogy and theory and practice of education. *Cognitive musicology / collection of scientific articles*. Issue 40. / Kharkiv National University of Arts named after I.P. Kotlyarevsky; editor-compiler L.V. Shapovalova. Kharkiv: Publishing house LLC “S.A.M.”, 2014. P. 156-169. [in Ukrainian]

6. Shytel, A. Through the Spaces of Pedagogical Fantasy. URL: <https://alina09v.wixsite.com/mysite/risi-innovacijnoyi-osobistosti> (Accessed 21.03.2024). [in Ukrainian]

7. Tkach, Yu (2018). Individual Performing Style of the Conductor-Choirmaster as a Subject of Theoretical Research. *Bulletin of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts No. 3'2018*. Kyiv, 2018, pp. 359-366. [in Ukrainian]